

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC NÔNG LÂM**

HÀ THẾ DỰ

**NGHIÊN CỨU TRI THỨC BẢN ĐỊA SỬ DỤNG CÂY
THUỐC TẠI HUYỆN THẠCH AN, TỈNH CAO BẰNG**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LÂM NGHIỆP

Thái Nguyên - 2020

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC NÔNG LÂM**

HÀ THẾ DỰ

**NGHIÊN CỨU TRI THỨC BẢN ĐỊA SỬ DỤNG CÂY
THUỐC TẠI HUYỆN THẠCH AN, TỈNH CAO BẰNG**

**NGÀNH: LÂM HỌC
MÃ SỐ: 8 62 02 01**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LÂM NGHIỆP

Người hướng dẫn khoa học: TS. NGUYỄN THỊ THU HIỀN

Thái Nguyên - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan kết quả nghiên cứu trong Luận văn này là hoàn toàn trung thực. Các số liệu và kết quả công bố trong Luận văn là công trình nghiêm túc của tôi. Nếu có gì sai phạm tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm trước đơn vị đào tạo và trước pháp luật.

Thái Nguyên, ngày tháng năm 2020

Học viên

Hà Thế Dự

LỜI CẢM ƠN

Trước tiên tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất, sâu sắc nhất tới TS. Nguyễn Thị Thu Hiền, người đã tận tình hướng dẫn, truyền đạt cho tôi những kiến thức cơ bản cũng như đóng góp những ý kiến quý báu giúp tôi hoàn thành bản Luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy, cô giáo tại Trường Đại học Nông Lâm Thái Nguyên và Khoa Lâm nghiệp đã tạo mọi điều kiện tốt nhất để tôi có thể tham gia học tập và hoàn thành tốt Luận văn Thạc sĩ.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy thuốc, anh, em đang công tác tại huyện Thạch An đã cung cấp thông tin, số liệu và trả lời phỏng vấn trong quá trình thực tế tại địa phương. Xin cảm ơn phòng thí nghiệm của khoa Công nghệ sinh học - Trường ĐH Khoa học Thái Nguyên đã giúp tôi tiến hành các thí nghiệm phân tích hoạt tính kháng khuẩn cây thuốc để thực hiện luận văn.

Tôi xin cảm ơn các cán bộ Hạt Kiểm lâm huyện Thạch An, 5 sinh viên Khoa Lâm nghiệp – Trường Đại học Nông lâm Thái Nguyên khóa 2016 - 2020 đã hỗ trợ, giúp đỡ tôi thực hiện và hoàn thành Luận văn này.

Cuối cùng tôi xin gửi lời cảm ơn sâu sắc tới gia đình, bạn bè, những người đã luôn quan tâm, động viên, chia sẻ và khuyến khích tôi trong suốt thời gian qua.

Thái Nguyên, ngày tháng năm 2020

Học viên

Hà Thế Dự

DANH MỤC BẢNG

Bảng 2.1. Mẫu bảng điều tra cây thuốc được các cộng đồng dân tộc ở khu vực nghiên cứu.....	21
Bảng 3.1. Nguồn tài nguyên cây thuốc được phát hiện ở KVNC	26
Bảng 3.2. Số lượng họ, chi, loài thuộc hai lớp trong ngành Ngọc lan	27
Bảng 3.3. Các họ đa dạng nhất ở khu vực nghiên cứu	28
Bảng 3.4. So sánh các họ giàu loài ở KVNC (1) với họ giàu loài của hệ thực vật Việt Nam (2).....	29
Bảng 3.5. Sự đa dạng về dạng sống của các loài cây thuốc ở KVNC.....	30
Bảng 3.6. Sự đa dạng về nơi sống của các loài cây thuốc ở KVNC	32
Bảng 3.7. Các cây thuốc thuộc diện bảo tồn ghi nhận ở huyện Thạch An.....	35
Bảng 3.8. Sự đa dạng về bộ phận sử dụng làm thuốc theo kinh nghiệm của các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An	38
Bảng 3.9. Sự đa dạng về cách chế biến cây thuốc theo kinh nghiệm của các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An	42
Bảng 3.10. Tỷ lệ số loài có công dụng chữa các nhóm bệnh cụ thể.....	44
Bảng 3.12. Tỷ lệ về độ tuổi và giới tính của các thầy thuốc	48
Bảng 3.13. Hoạt tính kháng khuẩn của cao chiết từ một số loài cây thuốc được sử dụng trong cộng đồng các dân tộc thiểu số ở KVNC	50

DANH MỤC HÌNH

Hình 1.1. Bản đồ vị trí địa lý của khu vực nghiên cứu.....	18
Hình 2.1. Các dụng cụ sử dụng cho nghiên cứu trong luận văn.....	22
Hình 3.1. Tỷ lệ nhóm bệnh chữa trị từ nguồn cây thuốc theo kinh nghiệm sử dụng trong cộng đồng dân tộc thiểu số huyện Thạch An	46
Hình 3.2. Hoạt tính ức chế E. coli và S. aureus của cây Huyết đằng, Bòng bong, Sói rừng và cây Khoan cân đằng	51

DANH MỤC KÍ HIỆU VIẾT TẮT

Chữ viết tắt	Nghĩa từ viết tắt
DLĐCT	Danh lục đỏ cây thuốc
EN	Nguy cấp
HTKK	Hoạt tính kháng khuẩn
IA	Nghiêm cấm khai thác sử dụng vì mục đích thương mại
IIA	Hạn chế khai thác sử dụng vì mục đích thương mại
KVNC	Khu vực nghiên cứu
SĐVN - 2007	Sách đỏ Việt Nam 2007
SL	Số lượng
UBND	Ủy Ban nhân dân
VU	Sắp nguy cấp

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
DANH MỤC BẢNG	iii
DANH MỤC HÌNH	iv
DANH MỤC KÍ HIỆU VIẾT TẮT	v_Toc52887816
MỞ ĐẦU	1
1. Đặt vấn đề	1
2. Mục tiêu của đề tài.....	2
3. Ý nghĩa của đề tài	3
Chương 1. TỔNG QUAN VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU	4
1.1. Cơ sở khoa học của vấn đề nghiên cứu	4
1.2. Tổng quan nghiên cứu và sử dụng cây thuốc trên Thế giới và ở Việt Nam	5
1.2.1. Tình hình nghiên cứu trên Thế giới	5
1.2.2. Tổng quan nghiên cứu ở Việt Nam	9
1.3. Tổng quan khu vực nghiên cứu	15
1.3.1. Điều kiện tự nhiên khu vực nghiên cứu.....	15
1.3.2. Điều kiện kinh tế - xã hội khu vực nghiên cứu.....	17
Chương 2. ĐỐI TƯỢNG, NỘI DUNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	19
2.1. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	19
2.1.1. Đối tượng nghiên cứu	19
2.1.2. Phạm vi nghiên cứu	19
2.2. Nội dung nghiên cứu.....	19
2.3. Phương pháp nghiên cứu	20
2.3.1. Phương pháp kế thừa	20
2.3.2. Phương pháp điều tra cộng đồng	20
2.3.3. Phương pháp thu thập mẫu	22
2.3.4. Phương pháp đánh giá tính đa dạng nguồn tài nguyên cây thuốc	23
2.3.5. Phương pháp đánh giá mức độ nguy cấp.....	23

2.3.6. Phương pháp nghiên cứu hoạt tính kháng khuẩn	23
Chương 3. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN	26
3.1. Nguồn tài nguyên cây thuốc được sử dụng trong cộng đồng các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An, tỉnh Cao Bằng.....	26
3.1.1. Sự đa dạng trong các bậc taxon	26
3.1.2. Đa dạng về dạng sống của nguồn tài nguyên cây thuốc.....	30
3.1.3. Đa dạng về nơi sống của nguồn tài nguyên cây thuốc	32
3.2. Những cây thuốc thuộc diện cần bảo tồn ở Việt Nam đã ghi nhận được ở huyện Thạch An.....	34
3.3. Vốn tri thức bản địa trong việc sử dụng cây thuốc của cộng đồng dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An, tỉnh Cao Bằng.....	38
3.3.1. Kinh nghiệm sử dụng bộ phận làm thuốc của cộng đồng các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An	38
3.3.2. Kinh nghiệm về cách chế biến cây thuốc của cộng đồng các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An	41
3.3.3. Kinh nghiệm về nhóm bệnh chữa trị của cộng đồng các dân tộc thiểu số ở huyện Thạch An.....	44
3.3.4. Vấn đề truyền thụ kiến thức về cây thuốc trong cộng đồng các dân tộc thiểu số	47
3.4. Đánh giá hoạt tính kháng khuẩn của một số loài cây thuốc được sử dụng trong cộng đồng các dân tộc thiểu số ở khu vực nghiên cứu	49
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	52
1. Kết luận.....	52
2. Kiến nghị.....	53
TÀI LIỆU THAM KHẢO	54
PHỤ LỤC	61

MỞ ĐẦU

1. Đặt vấn đề

Việt Nam là một quốc gia có 3/4 diện tích đồi núi, là nơi có nguồn tài nguyên cây thuốc đa dạng và là nơi cư trú của 54 dân tộc mà phần lớn là dân tộc thiểu số với khoảng 24 triệu người, chiếm hơn 1/3 dân số quốc gia (Trần Thúy và cs., 2005). Chính sự đa dạng về dân tộc người cùng với sự khác biệt về điều kiện, thổ nhưỡng, khí hậu, phong tục tập quán, văn hóa từng cộng đồng dân tộc thiểu số đã tạo nên sự đa dạng và phong phú trong vốn tri thức dân gian về kinh nghiệm sử dụng cây cỏ xung quanh mình làm cây thuốc chữa bệnh.

Đối với mỗi dân tộc đều có những kinh nghiệm dân gian, những tri thức về thuốc được truyền từ đời này sang đời khác, từ thế hệ này sang thế hệ khác. Cùng với thời gian những bài thuốc ngày càng trở nên có tính độc đáo và thông dụng trong việc chăm sóc sức khỏe cho người dân và cộng đồng xung quanh.

Trong tri thức chăm sóc sức khỏe dân gian, các tộc người phần lớn sử dụng các loại cây cỏ có trong địa bàn cư trú của mình, trở thành cây thuốc để chữa bệnh, chăm sóc sức khỏe. Cây cỏ là kết quả của quá trình tiến hóa lâu dài dưới tác động của tự nhiên, còn tri thức là kết quả từ quá trình đấu tranh sinh tồn của con người được đúc kết bằng kinh nghiệm, tích lũy và lưu truyền qua nhiều thế hệ. Đặc biệt những tri thức bản địa về chăm sóc sức khỏe, là những tri thức luôn cần thiết cho sự sinh tồn không chỉ của một tộc người mà của cả nhân loại. Do đó, việc phục dựng và bảo tồn những tri thức bản địa về chăm sóc sức khỏe có cả giá trị trong việc bảo tồn bản sắc văn hóa tộc người mà còn có giá trị thiết thực trong đời sống (Nguyễn Thị Thanh Vân, 2015).

Tuy nhiên, cùng với sự phát triển của nền kinh tế thị trường, quá trình đô thị hóa... Hiện nay nhiều loài cây thuốc có giá trị quý đang có nguy cơ bị tàn